

Eindrapport
Evaluatie Leergang vakbekwaam bewegingsonderwijs via de pabo

Den Haag 1 november 2007

Inhoud

1.	Inleiding	3 t/m 4
2.	De totstandkoming van de leergang bewegingsonderwijs	4 t/m 8
3.	Centrale Onderzoeksvragen en organisatie van het onderzoek	9 t/m 10
3. 1	Centrale onderzoeksvragen	9
3. 2	Organisatie van het onderzoek	9
3. 2.1	Stuurgroep	9
3. 2.2	Evaluatie commissie	9
3. 2.3	Onderzoeksbureaus	9 t/m 10
3. 2.4	Diepte-interviews	10
3. 2.5	Begeleidingscommissie	10
4.	Beantwoording onderzoeksvragen	11 t/m 15
4. 1	Het vereiste kennis- en vaardigheidsniveau	11
4. 1.1	Resultaten IVA deelrapport studenten alumni	11
4. 1.2	Resultaten IVA deelrapport scholen voor primair onderwijs	11 t/m 12
4. 1.3	Resultaten KPC groep deelrapport onderzoek pabo's	12 t/m 13
4. 1.4	Uitkomsten diepte-interviews	13
4. 2	De beperkte inzetbaarheid	13
4. 2.1	De resultaten IVA deelrapport studenten en alumni	14
4. 2.2	Resultaten IVA deelrapport scholen voor primair onderwijs	14
4. 2.3	Resultaten KPC groep deelrapport onderzoek pabo's	14 t/m 15
4. 2.4	Uitkomsten diepte-interviews	15
5	Algemene bevindingen	16 t/m 17
6	Bijlagen	18
6. 1	IVA onderzoeken	
6. 2	Onderzoek KPC Groep	
6. 3	Diepte-interviews	

1. Inleiding

Rond de bevoegdheid voor het vak bewegingsonderwijs (lichamelijke opvoeding) in het primair onderwijs en de opleiding voor dit vak op de Pabo is sinds een aantal jaren de situatie gewijzigd. Deze wijziging houdt in dat de bevoegdheid voor het geven van onderwijs in het vak bewegingsonderwijs (lichamelijke opvoeding) van afgestudeerden van de opleiding tot leraar basisonderwijs (Pabo) is beperkt tot het geven van dit vak aan de eerste twee groepen van het basisonderwijs en aan de groepen bestemd voor leerlingen tot zeven jaar bij speciale scholen voor basisonderwijs en scholen voor speciaal onderwijs. De pas afgestudeerde leraren kunnen door het voltooien van de "Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via Pabo" de brede, volledige bevoegdheid alsnog verkrijgen. De Pabo's bieden hiervoor zowel een initieel traject in de vorm van een minor aan als een postinitieel traject. Tevens is sprake van een combinatie waarbij de leergang deels initieel wordt aangeboden en het andere deel in een postinitieel gevolgd wordt. Afgestudeerden die de leergang gevolgd hebben worden niet opgeleid tot vakleerkracht. Over het gebruik van deze term blijkt verwarring te bestaan. Een vakleerkracht is iemand die afgestudeerd is van de ALO en als vakleerkracht werkzaam is binnen het primair onderwijs. Studenten/cursisten die de leergang bewegingsonderwijs via de pabo hebben gevolgd, zijn breed bevoegd voor het geven van bewegingsonderwijs voor de groepen 1 t/m 8 in het primair onderwijs en de scholen die vallen onder de WEC.

Deze maatregel is een gevolg van een door de Tweede Kamer aangenomen amendement dat in 1997 is ingediend bij de behandeling van een wijziging van de Wet op het primair onderwijs (conform het bepaalde in artikel 186 van de WPO en de betreffende wettekst in de WPO). Het doel hiervan is een impuls te geven aan de kwaliteit van het bewegingsonderwijs in het primair onderwijs. Doordat de Pabo wordt ontlast van de taak om de opleiding voor het vak bewegingsonderwijs in volle breedte (gericht op alle groepen) aan te bieden kan de opleiding zich concentreren op het geven van het bewegingsonderwijs aan het jonge kind (groep 1 en 2). De kwaliteit van het bewegingsonderwijs aan het oudere kind (groep 3 tot en met 8) wordt eveneens versterkt, doordat een specifiek en intensief scholingstraject moet worden gevolgd (de Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via Pabo), alvorens de bevoegdheid voor het oudere kind te verkrijgen. De kwaliteitsborging van de leergang vindt plaats door de Stichting PHBO. Deze toetst de opleiding en verleent het officieel erkende certificaat.

Met ingang van het schooljaar 2001-2002 bieden alle Pabo's op het gebied van bewegingsonderwijs een smal programma aan, dat wil zeggen een opleidingsprogramma dat zich louter richt op het 'jonge kind'. Verreweg de meeste studenten ronden hun opleiding na vier jaar af aan het einde van het schooljaar 2004-2005. Met ingang van het studiejaar 2005-2006 is daarom gestart met het aanbieden van de Leergang bewegingsonderwijs door de Pabo's.

De Minister heeft in het voorjaar 2006 de Tweede Kamer toegezegd de leergang in het najaar 2007 te evalueren. Twee punten zijn hierbij van belang:

1. De zwaarte van het vereiste kennis- en vaardigheidsniveau. Op dit punt zijn er kritische geluiden vanuit het scholenveld en cursisten over het mogelijk te hoge ambitieniveau van de Leergang; omvang en studiebelasting zouden met name voor beginnende leraren een belemmering vormen.

2. De beperkte inzetbaarheid van de Pabo-abituriënten kan leiden tot praktische problemen binnen de scholen. De nieuwe situatie heeft gevolgen voor de positie van de pas afgestudeerden op de arbeidsmarkt.

In het najaar 2006 heeft de Minister de Tweede Kamer laten weten dat de vanwege de hiervoor genoemde signalen de evaluatie van de Leergang versneld zal plaatsvinden. Dit heeft ertoe geleid dat in januari 2007 het landelijk overleg lerarenopleidingen basisonderwijs op verzoek van het Ministerie van OCW het projectplan voor de evaluatie van de 'Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via de Pabo' is ingediend'.

In hoofdstuk 2 worden de achtergronden geschetst van de totstandkoming van de leergang bewegingsonderwijs. In hoofdstuk 3 worden de centrale onderzoeksvragen en de projectorganisatie en werkwijze beschreven. In hoofdstuk 4 worden de twee centrale onderzoeksvragen beantwoord; vanuit de uitkomsten van de deelonderzoeken worden de uitkomsten van de evaluatie geschetst. In hoofdstuk 5 staat de samenvatting van de antwoorden op de twee centrale onderzoeksvragen en de algemene bevindingen. In hoofdstuk 6 treft u de bijlagen aan.

Deze bijlagen vormen de onderbouwing van de beantwoording van de vragen en bevindingen. Daarom zijn deze integraal opgenomen en wordt er hierbij eenmalig naar verwezen.

Hoofdstuk 2 De totstandkoming van de leergang bewegingsonderwijs

Halverwege de jaren negentig werd door de SLO een grote achteruitgang geconstateerd in opleidingstijd in de pabo die werd besteed aan het bewegingsonderwijs en ook was sprake van grote verschillen tussen opleidingen. Dit is aanleiding geweest voor het indienen van een amendement in 1997 bij de behandeling van een wijziging van de Wet op het primair onderwijs. Het doel hiervan was het leveren van een kwaliteitsimpuls aan het bewegingsonderwijs in het primair onderwijs. Op 8 mei 1998 verschijnt van de hand van de toenmalige staatssecretaris Netelenbos een brief waarin zij aangeeft maatregelen te gaan treffen om de bevoegdheidsregeling voor het vak lichamelijke opvoeding op de basisschool te veranderen. Iedereen met een Pabo-diploma is, na inwerking treden van de Wetswijziging, uitsluitend bevoegd om het vak aan groep 1 en 2 te geven. Degenen die, met Pabo-diploma, de bevoegdheid voor groep 3 tot en met 8 willen behalen moeten daarvoor een apart scholingstraject gaan volgen. Hiertoe diende de Wet op het primair onderwijs (WPO) en de Wet op de expertisecentra (WEC) gewijzigd te worden. Doel van deze wetswijziging was het bewegingsonderwijs op de basisschool van een kwaliteitsimpuls te voorzien omdat de huidige kwaliteit als onvoldoende gekenmerkt werd. Het onderwijs in bewegen aan deze groepen moest dientengevolge gegeven gaan worden door daartoe speciaal opgeleide leerkrachten.

De wet is vervolgens aangepast (Staatsblad, 375, Wet van 28 juni 2001). In de Memorie van Toelichting op de wetswijziging (vergaderjaar 00-01, 27616, nr. 3) wordt aangegeven dat het wetsvoorstel een onderdeel vormt van het beleid om een impuls te geven aan de kwaliteit van het onderwijs in het vakgebied lichamelijke opvoeding door de opleidingen te ontlasten van de taak om de opleiding voor dit vakgebied gericht op de hele leeftijdsgroep aan te bieden.

Eenzijds werd het curriculum van de reguliere Pabo-opleiding geconcentreerd op het

geven van lichamelijke opvoeding aan het jonge kind, anderzijds werd met het ontwikkelen van een afzonderlijke postinitieële opleiding, de kwaliteit van het onderwijs aan het oudere kind in dit vakgebied verbeterd. Als uitvloeisel van bovengenoemde wetswijziging is in het Bevoegdhedenbesluit WPO het getuigschrift van de postinitieële leergang bewegingsonderwijs via de pabo opgenomen, dat in combinatie met een getuigschrift van de opleiding tot leraar basisonderwijs, de bevoegdheid oplevert voor het geven van onderwijs in het vak lichamelijke opvoeding aan alle leerlingen van scholen die vallen onder de WPO en de WEC.

Het waarom van de verandering met betrekking tot de bevoegdheid kwam voort uit een aantal gesignaleerde problemen. Er bestond voor het opleidingsonderwijs basisonderwijs een spanning tussen de verkregen bevoegdheid en de bereikte startbekwaamheid van afgestudeerden. De algemene opinie was dat de studenten een te breed pakket kregen aangeboden, waardoor geen verdieping kon worden bereikt. Er bestond ook twijfel of die verdieping vervolgens wel plaats vindt wanneer men in de beroepspraktijk actief is. Belangrijk in de discussie over de startbekwaamheid was dat de lichamelijke opvoeding een van de leergebieden is waarbij zelfscholing in de beroepspraktijk niet door handboeken (methodes) kan worden ondersteund. Het scholingstraject via pabo, wat moest gaan leiden tot een breed bevoegde leerkracht voor groep 3 tot en met 8, kreeg de naam 'Leergang bewegingsonderwijs via de pabo' en de SLO kreeg in de opdracht van het ministerie van OCW om een raamplan te ontwerpen, om adviezen te geven over de relatie tussen het programma bewegingsonderwijs voor de onderbouw op de Pabo en het initiële pabo-programma en om met een voorstel te komen tot wederzijdse samenwerking tussen Pabo's en Alo's.

In het advies van de SLO 1999 werden 21 modules in een bepaalde volgorde gepresenteerd. Bij de keuze voor die volgorde speelde de overweging dat cursisten de initiële opleiding al (vrijwel) geheel zouden hebben afgerond een belangrijke rol. Bij de motivering voor het aanbieden van een postinitieel traject voor de leergang werd door de SLO aangegeven dat het "de totale opleidingstijd ontlast, terwijl toch voor het jonge kind een adequaat opleidingsniveau kan worden bereikt. Het belang van het bewegen van kinderen in het onderwijstotaal blijft gerespecteerd. Via het differentiatieprogramma kan al een zekere startbekwaamheid worden veroverd. De afronding hiervan kan vervolgens via een postinitieel traject plaats vinden". Ten aanzien van de stage van het postinitieële traject werd gesteld dat dit over een langere periode dan één cursusjaar (18 maanden) gespreid diende te worden. Dit om de stagemogelijkheden te spreiden (over verschillende leeftijdsgroepen en seizoenen), de kosten te verdelen en diepte aan de bevoegdheid te geven.

In de gegeven adviezen van het SLO-product kwamen de volgende aspecten naar voren:

- het zwaartepunt van de beleidswijziging ligt in het vormgeven van een Leergang als 'kopstudie' voor Pabo-afgestudeerden. Een gedeelte van die Leergang kan via de initiële opleiding reeds worden gevolgd;
- de Leergang wordt ontwikkeld vanuit het idee dat Pabo-studenten in hun initiële opleiding een startbekwaamheid verwerven in het arrangeren en begeleiden van bewegingssituaties voor groep 1 en 2 om vervolgens deze leergang te volgen als een postinitieel traject. Als optie bestond de mogelijkheid om de eerste vier modules (samen met de stage wordt dat later blok 1 genoemd) in te laten dalen in het differentiatieprogramma van elke initiële Pabo-opleiding. Vanuit een

opleidingsdidactisch perspectief betekende dit dat bij de opzet van de leergang werd aangesloten bij een behoorlijk niveau van lesgeven van de instromende studenten. Naast de specifieke bekwaamheid voor het bewegingsonderwijs voor de groepen 1 en 2 werd er van uitgegaan dat deze studenten beschikken over een brede lesgeefbekwaamheid voor het gehele verdere bereik van het primair onderwijs. Ook werd bij de opzet uitgegaan van een duale leerweg waarbij veel van de leerervaringen binnen de Leergang door de studenten direct gekoppeld konden en moesten worden aan leerervaringen in de werksituatie.

De SLO gaf met de opzet van de leergang een set van samenhangende adviezen mee om de beleidsmaatregel met succes te kunnen implementeren. De SLO gaf daarin aan dat indien de adviezen in zijn algemeenheid niet worden geëffectueerd dit waarschijnlijk tot gevolg zal hebben dat de hoopvolle verwachtingen op een kwaliteitsslag voor lichamelijke opvoeding/bewegingsonderwijs, die in Pabo - en Alo - opleidingsveld zijn gewekt, niet worden gerealiseerd. De SLO waarschuwt er voor dat dit cynisme in het opleidingsveld zal oproepen en (ook vanuit motivatie optiek) een gemiste kans is. Daarnaast concludeerde de SLO dat op basis van de gevoerde communicatie geconcludeerd kon worden dat er inhoudelijk gezien een stevig draagvlak voor het projectresultaat was en dat de opvatting bestond dat "de beoogde kwaliteitsslag die op basis van door de overheid geconstateerde tekorten wordt geïnitieerd niet alleen mag worden afgewenteld op de ondernemingszin en investeringsbereidheid van het individu. Zo er weerstand tegen het project zou bestaan, dan is deze met name op deze overweging terug te voeren".

Het Ministerie van OCW stelde aan het Landelijk overleg opleidingen basisonderwijs (LOBO) een budget ter beschikking om het raamleerplan 'Vakbekwame leraar bewegingsonderwijs via Pabo' (SLO, 1999) te concretiseren en zo een goede inhoudelijke uitgangspositie te creëren voor deze specifieke vorm van post-hbo. Het LOBO heeft een ontwikkelgroep ingesteld om deze taak te vervullen en uit eigen kring een stuurgroep gevormd om de verantwoordelijkheid daaromtrent te dragen. De publicatie 'Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via Pabo' (Landelijk Overleg Lerarenopleidingen Basisonderwijs, Utrecht, 2003)

is het eindproduct van deze ontwikkelgroep. In het algemeen gedeelte worden de opzet, inhoud en werkwijze beschreven en verantwoord. Samen met het daarna volgende specifieke deel liggen er volgens de ontwikkelgroep goede aangrijpingspunten voor de verschillende Pabo's om ook op dit onderdeel van hun opleidings- en nascholingsstaak kwaliteit te bieden.

Door het LOBO is besloten het SLO-advies vrijwel geheel over te nemen, maar in ieder geval een beperking aan te brengen in het aantal modules (20) én te eisen dat de gehele Leergang in delen zou kunnen worden opgesplitst. Dit laatste om het instituten mogelijk te maken om een deel van de Leergang in het initiële programma aan te bieden, terwijl het voor afgestudeerden dan toch ook nog mogelijk zou zijn elders de postinitiële opleiding geheel of gedeeltelijk te volgen. Dit leidde tot een gewijzigde volgorde en clustering en resulteerde in de volgende opbouw.

Blok 1: Aanbieden van activiteiten

1. Inrichten, instrueren en organiseren van bewegingsactiviteiten die lukken
2. Inrichten, instrueren en organiseren van lessen bewegingsonderwijs (met als optiek dat iedereen mee kan doen)

3. Volgordes binnen leerlijnen
4. Differentiatie (het hierop betrekking hebbende deel van deze module zorgverbreding)
5. Stage 1
- Blok 2: Begeleiding en leerhulp
 1. Leerdoelen en leerhulp binnen bewegingssituaties
 2. Ongevallen en veiligheid
 3. Observeren van bewegingsgedrag
 4. Reguleren van bewegingssituaties
 5. Stage 2.
- Blok 3: Vakspecialisme
 1. (Vak)onderwijsconcepten en planning
 2. Bewegen in andere contexten
 3. Counseling (in de optiek van collegiale consultatie, differentiatie en schoolplan)
 4. Motorische remedial teaching ('weet hebben van')
 5. Stage 3
- Blok 4: Maatwerk
 1. Ontwerpen van bewegingssituaties
 2. Zorgverbreding (uitbouw van differentiatie naar adaptief onderwijs en signaleren)
 3. Goede bewegers in groep 8
 4. Stage 4
 5. Stage 5

Met deze opzet is de integrale programmalijn van de door de SLO voorgestelde Leergang 1999 (van relatief eenduidig naar complex, van vakspecifiek naar onderwijsspecifiek en van docentsturing via gedeelde sturing naar zelfsturing) aangehouden. Ook is de optiek van realistisch opleiden vooral in relatie met een rechtstreekse koppeling aan stage-ervaringen zoveel mogelijk gehandhaafd. Verschillende leerlijnen zijn gedefinieerd: op basis van methodisch-didactische overwegingen zijn opeenvolgende momenten van leerervaringen met een overeenkomstige problematiek geformuleerd die in een onderwijsplanning opklimmen in complexiteit en leiden tot een uiteindelijk gewenst niveau. Elk onderwijsaangrijpingspunt (bijvoorbeeld: organisatievermogen, lesgeefkwaliteit in stage, inhoudelijke vakstructuur, kennis van en zicht op het motorisch gedrag van kinderen, eigen bewegingskwaliteit) kent zijn eigen programmalijn.

Vanaf 2005-2006 is de major-minor structuur in het HBO ingevoerd. Hierdoor zijn opleidingen in de gelegenheid gesteld verdiepingen in de onderwijsprogramma's in te voeren in de vorm van minoren. Een gevolg hiervan is geweest dat dit de mogelijkheid opende voor opleidingen om de Leergang bewegingsonderwijs (volledig) te laten indalen in de initiële opleiding. Het Ministerie van OCW heeft in een brief, eind 2005, expliciet aangegeven dat de aanbieders zelf mogen bepalen op welke wijze de opleiding wordt aangeboden. De situatie is nu dat de Pabo's de blokken van de Leergang bewegingsonderwijs in verschillende programma's aanbieden: geheel of gedeeltelijk in de initiële Pabo-opleiding; in een postinitieel scholingstraject na de initiële Pabo-opleiding; in een 'mengvorm' waarbij modules als delen van de Leergang initieel en delen postinitieel worden aangeboden.

Uit het onderzoek van de KPC Groep blijkt dat het eerste blok het meest wordt aangeboden in het initiële pabo programma en ongeveer gelijk is gebleven over de vier schooljaren. Het tweede blok van de leergang wordt in sterk toenemende mate in het initiële programma aangeboden. En, hoewel er een stijgende lijn is te zien bij de blokken 3 en 4 in het initiële programma, zijn er op dit moment van de 37 pabo's, 26 opleidingen die de leergang aanbieden waarvan er 3 opleidingen zijn die de leergang volledig binnen het initiële programma aanbieden.

Op dit moment zijn er 730 gecertificeerde (2005 – 51, 2006 – 124, 2007 – 554) die de leergang met goed gevolg hebben afgerond. Er zijn op dit moment nog grote groepen studenten/cursisten bezig met de blokken 1 tot en met 4. Er is dus een stijging van het aantal gecertificeerden te verwachten. Het totaal aantal afgestudeerden van de pabo over de jaren 2003 tot en met 2005 is rond de 7000 per jaar.

De kosten voor het volgen van de blokken variëren tussen de € 750,00 tot € 900,00 per blok maar veruit het meest werd het bedrag van € 825,00 genoemd in het onderzoek van de KPC Groep.

Hoofdstuk 3 centrale onderzoeksvragen en organisatie van het onderzoek

3.1 Centrale onderzoeksvragen

Het doel van de evaluatie is, conform de subsidiebeschikking van 13 maart 2007; BGS/UBT-07/24210 U van het CFI.

1. te onderzoeken in hoeverre het vereiste kennis- en vaardigheidsniveau van de leergang te zwaar is, met name of en in welke mate de omvang en de studiebelasting voor beginnende leraren primair onderwijs een belemmering vormen,
2. te onderzoeken in hoeverre de beperkte inzetbaarheid van de pabo-abituriënten kan leiden tot problemen op de arbeidsmarkt en tot praktische problemen binnen de scholen.

Om deze vragen te beantwoorden zijn vragenlijsten opgesteld voor schoolbesturen, aanbieders (pabo's), studenten van de pabo en cursisten die de leergang volgen.

3.2 organisatie van het onderzoek

Voor de evaluatie is een projectorganisatie ingericht die bestaat uit een stuurgroep, een evaluatiecommissie en een begeleidingscommissie. De ontwikkeling van de vragenlijsten en de uitvoering van het onderzoek is in handen gelegd van twee onafhankelijke bureaus, te weten het IVA in Tilburg en de KPC groep in 's-Hertogenbosch.

3.2.1 Stuurgroep

De stuurgroep is verantwoordelijk voor het totale evaluatietraject en vormt het aanspreekpunt voor OCW als opdrachtgever. Ten behoeve van de evaluatie is een onafhankelijke evaluatiecommissie samengesteld. De stuurgroep beschikt over een voorzitter. Daarnaast participeert de projectleider in de stuurgroep. De ondersteuning is in handen van een professioneel bureau dat ervaring heeft met het uitvoeren van dergelijke projecten. De leden participeren op persoonlijke titel in de stuurgroep. OCW heeft een waarnemerspositie in de stuurgroep.

3.2.2 Evaluatiecommissie

Deze commissie bestaat uit inhoudsdeskundigen op het terrein van bewegingsonderwijs, opleidingsdidactiek en deskundigen op het terrein van initiële en postinitiële scholing. Tevens maken de onderzoekers van voornoemde bureau's deel uit van de commissie. De commissie werkt onder verantwoordelijkheid van de stuurgroep. De projectleider stuurt de werkzaamheden van de commissie aan. De commissie buigt zich met name over de twee centrale onderzoeksvragen.

3.2.3 Onderzoeksbureau's

Voor het kwantitatieve onderdeel van de evaluatie zijn de onderzoeksbureau's IVA en KPC groep ingeschakeld.

Het IVA heeft met name de vragenlijsten ontwikkeld voor de scholen en studenten/cursisten van de pabo. De betreffende vragenlijsten treft u in de bijlagen aan

De KPC groep heeft de vragenlijsten ontwikkeld die betrekking hebben op de inhoud van de leergang ten behoeve van de aanbieders. De vragenlijst treft u in de bijlage aan.

3.2.4 Diepte-interviews

Als derde onderdeel van dit evaluatietraject zijn een 9-tal diepte-interviews afgenomen bij 7 aanbieders (pabo's) en 2 scholengroepen. Het doel hiervan was om meer achtergrondinformatie te krijgen over verschillen in aanpak, knelpunten en oplossingsrichtingen. De diepte-interviews dienen gezien te worden als een aanvulling op de vragenlijsten die door de KPC groep bij de aanbieders zijn uitgezet.

3.2.5 Begeleidingscommissie

Draagvlak en commitment zijn bij dit begeleidingstraject van belang. Om de verschillende partijen en groeperingen optimaal op de hoogte te houden van het evaluatieproces is een begeleidingscommissie samengesteld. Hierin participeren vertegenwoordigers vanuit de scholenveld en aanbieders. Zij nemen deel op persoonlijke titel. De commissie wordt voorgezeten door de voorzitter van de stuurgroep. De volgende organisaties hebben deelgenomen aan de begeleidingscommissie: AVS, VOSABB, Besturenraad, BKO, VBS, KVLO, AOB, OCNV, CNVO, LOBO, LPNPO, Pabo's

De begeleidingscommissie is in het totaal 4 bij elkaar gekomen. De leden van deze commissie zijn meerdere malen in de gelegenheid gesteld de concepten van de vragenlijsten te commentariëren. In de meeste gevallen heeft dit tot bijstelling van de vraagstellingen geleid. In de begeleidingscommissie van september 2007 is vastgesteld dat deze inspraakrondes de kwaliteit van de lijsten sterk heeft verbeterd. In de oktobervergadering 2007 heeft een presentatie plaatsgevonden van de uitkomsten van vragenlijsten en diepte-interviews. In algemene zin is hier geconstateerd dat men de uitkomsten herkenbaar vond. Het concept eindrapport is eind oktober aan de begeleidingscommissie voorgelegd met het verzoek hier schriftelijk op te reageren. De KVLO heeft van deze gelegenheid gebruik gemaakt. Een meerderheid van de wijzigingsvoorstellen zijn gehonoreerd omdat dit tot een aanscherping heeft geleid van de beantwoording van de twee centrale onderzoeksvragen. Daarnaast heeft de KVLO terecht gewezen op het krappe tijdpad waarbinnen deze evaluatie heeft plaatsgevonden. Dit heeft er onder meer toe geleid dat de leden van de begeleidingscommissie weinig tijd hebben gehad om op concepten te reageren.

De participerende organisaties in de begeleidingscommissie zullen ongetwijfeld op dit evaluatierapport en de beleidsreactie van de zijde van het Ministerie van OCW reageren

Hoofdstuk 4 Beantwoording onderzoeksvragen

De resultaten van dit onderzoek hebben betrekking op een tweetal vragen die hieronder achtereenvolgens vanuit de verschillende deelonderzoeken beantwoord worden:

4. 1 Onderzoeksvraag:

“te onderzoeken in hoeverre het vereiste kennis- en vaardigheidsniveau van de leergang te zwaar is, met name of en in welke mate de omvang en de studiebelasting voor beginnende leraren primair onderwijs een belemmering vormen”.

4.1.1 Resultaten IVA (deelrapport studenten en alumni)

Zwaarte kennis- en vaardigheidsniveau

Uit het deelrapport over de studenten en alumni wordt hierover gezegd dat de studenten de leergang overwegend als zwaar beoordelen. Gemiddeld scoren zij een 3.6 op een schaal van 1 (= zeer lichte belasting) tot 5 (= zeer zware belasting). De alumni beoordelen de leergang zelfs als zeer zwaar; hun gemiddelde score komt uit op 4.3. Daarnaast is 46% van de studenten/alumni het er (zeer) mee eens dat ervaring als groepsleerkracht nodig is om de leergang goed te kunnen volgen. Daar staat tegenover dat 24 % het hier (zeer) mee oneens is. In grote lijnen denken studenten en alumni hier hetzelfde over. Ondanks dat de leergang de respondenten (en dan met name de alumni) veel tijd kost, als zwaar wordt ervaren en ze er in een behoorlijk aantal gevallen ook nog zelf voor moet betalen, wordt de investering over het algemeen wel de moeite waard gevonden. De studenten beoordelen de waarde van de investering nog iets hoger dan de alumni

4.1.2 Resultaten IVA (deelrapport scholen primair onderwijs)

Zwaarte kennis- en vaardigheidsniveau

Bij de scholen is in het kader van de zwaarte van de leergang gevraagd in hoeverre zij bereid zijn in geld en tijd te investeren om niet breed bevoegde leerkrachten de brede bevoegdheid te laten behalen. Er is dus niet gevraagd naar de inhoudelijke zwaarte van de leergang. Een aantal scholen benadrukt dat zij het niet wenselijk achten dat leerkrachten hun werk combineren met de leergang. Vooral voor beginnende leerkrachten is dit een zware opgave.

De mate waarin scholen studietijd als werktijd zien verschilt sterk tussen scholen. 1/3 van de scholen heeft nog geen formeel besluit genomen of en zo ja welk deel van de studietijd wordt vergoed. Slechts een klein deel van de scholen ziet de studietijd geheel als werktijd, ruim een kwart geeft aan dat een deel van de tijd wordt beschouwd als werktijd en iets minder dan een kwart zegt dat de benodigde studietijd geheel niet wordt gerekend als werktijd. In hoeverre het scholen betreft waarbij leerkrachten de leergang volgen is niet onderzocht.

Een tweede belangrijke voorwaarde betreft de investeringen in geld. Een kwart van de scholen zegt dat over het vergoeden van de kosten voor het volgen van de leergang nog geen beslissing is genomen. 40 % zegt dat de kosten geheel worden vergoed, 16 %

vergoedt een deel en 9 % vergoedt niks. Op de vraag of het voor de leergang geïnvesteerde bedrag wordt gefinancierd vanuit het nascholingsbudget antwoordt driekwart van de scholen met ja.

4.1.3 Resultaten KPC Groep (deelrapport onderzoek pabo's)

Zwaarte kennis- vaardigheidsniveau

De pabo's maken de volgende opmerkingen over de zwaarte van het vereiste kennis- en vaardigheidsniveau waarbij de volgende aspecten worden onderscheiden in relatie tot de zwaarte:

Zwaarte voor studenten/cursisten:

Bij de knelpunten noemen de Pabo's: de studie- en stagebelasting van zowel studenten (initieel) als cursisten (post-initieel) in relatie tot kwaliteitsborging: te veel contacturen; te zware eisen (qua omvang en niveau); vier blokken is teveel cq. te zwaar om direct na een Pabo opleiding te doen; de in de beleving van respondenten als de post-initieel bedoelde leergang, wordt als minor in het overladen programma aangeboden; de belastbaarheid voor cursisten (ook fysiek) met een volledige baan is groot; het postinitiële traject brengt hoge kosten met zich mee en cursisten ontvangen weinig facilitering vanuit de eigen organisatie; druk op het halen van de bevoegdheid om een baan te kunnen krijgen. Eveneens als knelpunt wordt door de Pabo's aangegeven dat de scholen niet altijd hun medewerking kunnen verlenen aan de werving en het verlenen van stageplekken voor cursisten die de leergang volgen. Bovendien hebben zij niet altijd een helder beeld van de belasting en de benodigde tijdsinvestering van de leergang voor de veelal beginnende leerkrachten. Toch sluiten de meeste studenten de blokken binnen de daarvoor gestelde tijd af.

Zwaarte en kwaliteitsverbetering:

Met de leergang bewegingsonderwijs via de pabo wordt een verbetering van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs beoogd. Ongeveer driekwart van de Pabo's waardeert de studiebelasting passend in relatie tot die beoogde kwaliteitsverbetering wat betreft de zelfstudie, college-/contacturen en praktijken. Ongeveer een kwart van de respondenten vindt de studiebelasting te hoog in verhouding tot de beoogde kwaliteitsverbetering, waarbij dit vooral voor het aantal college-/contacturen en het aantal praktijken geldt en minder voor het aantal uren zelfstudie.

Bij de punten die de Pabo's noemen als positief van de leergang bewegingsonderwijs, worden vooral de kwaliteitsimpuls en de beoogde kwaliteitsverbetering genoemd, maar ook het (inhoudelijk) goede en stevige programma dat voorziet in een behoefte van het veld en de aandacht voor het vakspecialisme, de vak kennis en vakbekwaamheid genoemd.

Zwaarte in relatie tot de organisatie van de Leergang:

Positief wordt door de Pabo's gesproken over de organisatie van de leergang: de landelijke standaard en duidelijke richtlijnen vanuit de kaders; een heldere opbouw in (de inhoud van de) blokken; beter zicht in leerlijnen; koppeling van theoretische diepgang aan ontwikkeling in de praktijk (ook door de tijdelijke bevoegdheid); de intensieve lessen

en begeleiding zorgen voor een extra leeropbrengst; praktijkgerichte toetsvormen en veel aandacht voor het proces; MRT als extra aandachtspunt. Maar ook de tijd die er wordt uitgetrokken om het bewegingsonderwijs écht een plaats te geven in het primair onderwijs en het effect op de initiële opleiding: de aandacht voor het bewegingsonderwijs voor groep 1 en 2 binnen de initiële opleiding is nu veel groter. Tot slot werd ook hier de deelname van gemotiveerde (en geselecteerde) studenten en cursisten genoemd.

Zwaarte en blokken in de minor of postinitieel:

Vanuit het werkveld van Pabo's is er terughoudendheid voor het 'indalen' van de gehele Leergang in het initiële programma: dit kan leiden tot een verschraving van keuzemogelijkheden voor studenten en een grote studiebelasting. Meer dan driekwart van de respondenten geeft aan dat studenten het programma gericht op het bewegingsonderwijs aan het jonge kind (de leerlingen in groep 1 en 2) met goed gevolg moet hebben afgerond op het moment dat met de leergang bewegingsonderwijs wordt begonnen. De concentrische opzet van de leergang vraagt om doorlooptijd. Pas wanneer een student/cursist startbekwaam is, kan de inhoud van de blokken 3 en 4 goed in het kennis- en competentieniveau geïntegreerd worden. De koppeling van theorie en praktijk in de Leergang is zwaar maar zorgt ook voor verankering van het geleerde.

Het onderzoek laat zien dat, hoewel er een stijgende lijn is te zien van het aantal deelnemers bij de blokken 3 en 4 in het initiële programma, dit bij drie Pabo's in het initiële programma georganiseerd is. Er worden niet snel vrijstellingen gegeven. Wanneer dit gebeurt op basis van EVC's, zijn hiervoor criteria en een EVC procedure ontwikkeld en zijn verantwoordelijke docenten (of anderen) van de Leergang aangewezen.

4.1.4 Uitkomsten diepte-interviews

Door een overgrote meerderheid van de geïnterviewden is aangegeven dat de leergang bewegingsonderwijs via de Pabo zwaar is. De inhoud van de leergang rechtvaardigt de hoge studiebelasting. Bewegingsonderwijs is immers een 'doevak'. Één van de geïnterviewden geeft aan dat de indruk bestaat dat men bij het aanbieden van de leergang is doorgeschoten in de omvang. Een andere opleiding geeft aan dat de studenten./cursisten de leergang meer gaan waarderen als ze verder in het opleidingstraject komen. Ze gaan zich competentier voelen en merken dat ze beter les gaan geven.

4.2. Onderzoeksvraag

"te onderzoeken in hoeverre de beperkte inzetbaarheid van de pabo-abituriënten kan leiden tot problemen op de arbeidsmarkt en tot praktische problemen binnen de scholen".

4.2.1. Resultaten IVA (deelrapport studenten en alumni)

Inzetbaarheid

Over de inzetbaarheid denken bijna alle studenten (97%) dat een brede bevoegdheid de kansen op een baan als leerkracht in het primair onderwijs vergroot. Bij de alumni onderschrijft 98 % deze opvatting.

4.2.2. Resultaten IVA (deelrapport scholen primair onderwijs)

Inzetbaarheid

De scholen zien verschillende kansen bij de komst van de leergang. De meest genoemde is dat de leerkrachten met een brede bevoegdheid kunnen worden ingezet als experts voor het bewegingsonderwijs (45%) en dat de school de mogelijkheid heeft om beter bewegingsonderwijs aan te bieden (30%). Echter scholen noemen meer knelpunten dan kansen. De overgrote meerderheid (90%) noemt dat er roosterproblemen ontstaan omdat veel afgestudeerden zonder een brede bevoegdheid op de arbeidsmarkt komen. Oudere leerkrachten moeten dan lessen overnemen van niet bevoegde nieuwe medewerkers (42%). Nieuwe medewerkers die alsnog hun brede bevoegdheid willen halen zijn minder goed inzetbaar (71%) en zij leggen een claim op hun tijd (50%) en geld (59%). Dit zijn al met al redenen die de concurrentiepositie op de arbeidsmarkt van afgestudeerden zonder brede bevoegdheid negatief beïnvloeden.

Bij een overgrote meerderheid van de scholen speelt het breed bevoegd zijn in meer of mindere mate een doorslaggevende rol bij de werving en selectie. Voor de helft van de scholen speelt het een (zéér) grote rol en voor nog eens 40% een bescheiden rol. De helft van de scholen adviseert de stagiaires de brede bevoegdheid te behalen tijdens de initiële opleiding en een derde adviseert ten minste een deel van de leergang tijdens de pabo-studie te volgen.

Nu nog is het zo dat de helft van de scholen (zeer) goed kan voorzien in de behoefte aan nieuwe personeel terwijl 20 % het daar wel (zeer) moeilijk mee heeft. In het algemeen is deze situatie voor de scholen gelijk aan die van drie jaar terug. Respondenten konden aan het einde van de digitale enquête nog aanvullende opmerkingen maken. Hieruit blijkt dat op termijn de verwachting is dat de scholen meer en meer worden geconfronteerd met kandidaten die (nog) niet beschikken over de brede bevoegdheid. Met de huidige arbeidsmarkt zijn er voor de scholen nog geen grote knelpunten, maar als het verwachte tekort de komende jaren zich zal laten voelen, zou het kunnen dat scholen minder keuze hebben tussen de kandidaten en dat ook afgestudeerden zonder de brede bevoegdheid gemakkelijk (er) een passende baan vinden.

4.2.3 Resultaten KPC Groep (deelrapport onderzoek pabo's)

Inzetbaarheid

Deze vraag kan niet op basis van het Pabo-onderzoek worden beantwoord. Wel worden hierover door de Pabo's uitspraken gedaan:

Als positief punt geven de Pabo's aan dat de leergang scholen voor primair onderwijs stimuleert om na te denken over beleid ten aanzien van het bewegingsonderwijs en dat leidt tot kwaliteitsverbetering in lessen op de school. Verder geven de Pabo's aan dat de (regionale) samenwerking tussen de vakdocenten, de Alo's en het werkveld positief is.

Als knelpunten geven de Pabo's aan: te veel contacturen; te zware eisen (qua omvang en niveau); vier blokken is teveel cq. te zwaar om direct na een pabo opleiding te doen; de leergang wordt als minor in het overladen programma aangeboden.

4.2.4. Uitkomsten diepte-interviews (deelrapport pabo's en scholen)

Uit de interviews blijkt dat er op dit moment een voorkeur is bij de geïnterviewde scholen aan leerkrachten die breed bevoegd zijn en dus de leergang bewegingsonderwijs via de Pabo hebben gevolgd. Scholen signaleren organisatorische knelpunten bij het werken met leerkrachten die slechts beschikken over een smalle bevoegdheid bewegingsonderwijs. Dit geldt sterker voor kleine scholen. Tegelijkertijd wordt aangegeven dat men in de toekomst voor diverse vak- en vormingsgebieden meer wil gaan werken met specialisten die daartoe een gespecialiseerde opleiding hebben gevolgd.

Hoofdstuk 5 Samenvatting bevindingen per onderzoeksvraag/overig

Bij de uitwerking van dit onderzoek is gefocust op de twee centrale onderzoeksvragen. In paragraaf 5.1 treft u de samenvatting aan van de antwoorden die uit de verschillende deelonderzoeken zijn gedestilleerd.

Daarnaast heeft het onderzoek informatie opgeleverd die van betekenis zijn voor het gesprek over de leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via de pabo. Deze punten treft u aan in paragraaf 5.2

5.1 Samenvatting per onderzoeksvraag

Onderzoeksvraag 1:

“te onderzoeken in hoeverre het vereiste kennis- en vaardigheidsniveau van de leergang te zwaar is, met name of en in welke mate de omvang en de studiebelasting voor beginnende leraren primair onderwijs een belemmering vormen”.

Uit alle deelonderzoeken blijkt dat een overgrote meerderheid van respondenten van mening is dat de leergang bewegingsonderwijs een forse kwaliteitsimpuls betekent voor bewegingsonderwijs. Het betreft een zwaar traject. Rond de helft van de scholen geeft aan de kosten voor het volgen van de opleiding te vergoeden. Een meerderheid van de pabo's waardeert de studiebelasting passend in relatie tot de beoogde kwaliteitsverbetering. Tegelijkertijd geven de pabo's aan dat er voor de studenten/cursisten sprake is van te zware eisen qua omvang en niveau. Dit geldt met name van afgestudeerden die direct na hun afstuderen de vier blokken in een post-initieel gaan volgen. Door de pabo's wordt positief gesproken over de organisatie van de leergang: landelijke standaard, duidelijke richtlijnen en een koppeling van theoretische diepgang aan ontwikkelingen in de praktijk.

Onderzoeksvraag 2 :

“te onderzoeken in hoeverre de beperkte inzetbaarheid van de pabo-abituriënten kan leiden tot problemen op de arbeidsmarkt en tot praktische problemen binnen de scholen

Een grote meerderheid van studenten en alumni zijn van mening dat een brede bevoegdheid de kansen op een baan als leerkracht in het primair onderwijs vergroot. Een meerderheid van scholen zien roosterproblemen omdat veel afgestudeerden zonder brede bevoegdheid op de arbeidsmarkt komen. Een meerderheid van scholen laten bij de werving en selectie het breed bevoegd zijn, een doorslaggevende rol spelen. De te verwachte krapte op de arbeidsmarkt kan hier te zijner tijd verandering in aanbrengen.

5.2 Overig

De informatie, communicatie en voorlichting over het invoeringsproces van de leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via de Pabo is voor alle actoren onvoldoende geweest. Dit is onder meer terug te zien in de verwarring rond de terminologie (smalle en brede bevoegdheid, vakleerkracht), de organisatorische mogelijkheden die door de Pabo's worden gekozen en de belemmerende randvoorwaarden (voor scholen:

bekostiging vanuit nascholingsgelden; voor studenten: tijd, kosten; voor Pabo's: begeleiding en toetsing van studenten in de scholen).

Het aandeel studenten/cursisten dat de leergang heeft afgerond is beperkt (ca 5-10% afhankelijk van de regio) Indien er geen toename plaatsvindt zal dit in combinatie met de te verwachten uitstroom van breed bevoegde leerkrachten (pensioen e.d) bij scholen knelpunten opleveren.

Het blijkt dat een grote groep part-timers in het onderwijs zich gedupeerd voelt. De categorie invallers in het onderwijs rekenen we ook hier toe. De parttimers en invallers vormen een groep waarin meestal door het schoolbestuur/ de school niet in wordt geïnvesteerd in het volgen van de leergang. Bovendien kennen betrokkenen geen vaste plek om praktijkopdrachten uit te voeren.

De beschikbaarheid van stageplekken vormt een knelpunt. Studenten van ROC's (ciossers en lobossers), studenten/alumni van de pabo's en studenten van de ALO moeten op het punt van stageplekken met elkaar concurreren.

Het blijkt in de praktijk dat Cios studenten lestaken krijgen aangewezen of opgedragen waarvoor ze niet zijn opgeleid en waarbij in voorkomende gevallen geen sprake is van de verplichte aanwezigheid bij deze lessen van een superviserende – bevoegde – leerkracht.

Hoofdstuk 6 Bijlagen

- Eindrapport IVA Onderzoek Deelrapport alumni en studenten
- Eindrapport IVA Onderzoek Deelrapport scholen voor primair onderwijs
- Eindrapport KPC Groep
- Diepteinterviews